

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Draper, John William

Istoria conflictului dintre religie și știință / John William Draper;

trad., cuv. înainte și note de Ovidiu Morar. - București: Herald, 2019

Index

ISBN 978-973-111-753-9

I. Morar, Ovidiu (trad.) (pref.) (note)

2

History of the Conflict Between Religion and Science

Henry S. King & Co.

65 Cornhill & 12 Paternoster Row, London, 1875

JOHN WILLIAM DRAPER

Istoria conflictului dintre religie și știință

Traducere, cuvânt înainte și note de
OVIDIU MORAR

EDITURA  HERALD
București

Cuprins



CUVÂNT ÎNAINTE	5
PREFAȚĂ	11

CAPITOLUL I **ORIGINEA ȘTIINȚEI**

Religia grecilor în secolul al IV-lea î.Hr. Invadarea de către ei a Imperiului Persan îi aduce în contact cu noi aspecte ale Naturii și îi familiarizează cu noi sisteme religioase. Activitatea militară, inginerescă și științifică, stimulată de campaniile macedonene, duce la înființarea la Alexandria a Muzeului, instituție dedicată cultivării cunoașterii prin experiment, observație și calcule matematice. Aceasta este originea Științei. 21

CAPITOLUL II **ORIGINEA CREȘTINISMULUI. TRANSFORMAREA** **LUI DUPĂ DOBÂNDIREA PUTERII IMPERIALE.** **RAPORTURILE LUI CU ȘTIINȚA.**

Condiția religioasă a Republicii Romane. Adoptarea imperialismului conduce la monoteism. Creștinismul se răspândește în Imperiul Roman. Circumstanțele în care acesta a dobândit puterea imperială fac ca unirea lui cu păgânismul să devină o necesitate politică. Descrierea dogmelor și a practicilor sale de către Tertulian. Efectul degradant al politicii lui Constantin asupra lui. Alianța lui cu puterea civilă. Incompatibilitatea lui cu știința. Distrugerea Bibliotecii din Alexandria și interzicerea filosofiei. Prezentare generală

a filosofiei lui Augustin și a științei patristice. Scripturile au creat standardul științei. 54

CAPITOLUL III

CONFLICTUL REFERITOR LA DOGMA UNITĂȚII LUI DUMNEZEU – PRIMA REFORMĂ SAU REFORMA SUDICĂ.

Egiptenii insistă asupra introducerii cultului Fecioarei Maria. Li se opune Nestor, Patriarhul Constantinoplei, dar, prin influența lor asupra împăratului, ei obțin exilarea lui Nestor și împrăștierea adeptilor lui.

Preludiul Reformei sudice. Atacul persan și efectele lui morale.

Reforma arabă. Mohammed e pus în legătură cu nestorienii. El le adoptă și le extinde principiile, respingând cultul Fecioarei, dogma Trinității și tot ce e în opoziție cu unitatea lui Dumnezeu. El stârpește idolatria în Arabia cu forța și se pregătește de război împotriva Imperiului Roman. Succesorii lui cuceresc Siria, Egiptul, Asia Mică, nordul Africii, Spania și invadează Franța.

În urma acestui conflict, dogma unității lui Dumnezeu a fost stabilită în cea mai mare parte a Imperiului Roman. Cultivarea științei a fost restaurată, dar creștinătatea a pierdut multe dintre capitalele ei ilustre, ca Alexandria, Cartagina și, mai ales, Ierusalimul. 86

CAPITOLUL IV

RESTAURAREA ȘTIINȚEI ÎN SUD

Prin influența nestorienilor și a evreilor, arabii se îndreaptă spre cultivarea științei. Ei își schimbă opiniile despre destinul omului și ajung la concepții juste cu privire la structura universului. Stabilesc mărimea pământului și îi determină forma. Califii adună mari biblioteci, patronază fiecare domeniu al științei și literatura, înființează observatoare astronomice. Dezvoltă științele matematice, inventează algebra și dezvoltă geometria și trigonometria. Colecționează și traduc vechile lucrări grecești de matematică și astronomie

și adoptă metoda inductivă a lui Aristotel. Înființează multe colegii și, cu ajutorul nestorienilor, organizează un sistem educațional public. Introduc numerele arabe și aritmetica, cataloghează și dau nume stelelor. Fondează astronomia modernă, chimia și fizica și introduc mari îmbunătățiri în agricultură și în manufacturi. 119

CAPITOLUL V

CONFLICTUL REFERITOR LA NATURA SUFLETULUI. TEORIA EMANĂRII ȘI A RESORBȚIEI

Ideile europene despre suflet – acesta seamănă la formă cu trupul.

Ideile filosofice ale orientalilor. Teologia vedică și budismul susțin teoria emanării și a resorbției. Aceasta e apărută de Aristotel, urmat de școala din Alexandria și apoi de evrei și de arabi. Ea se află în scrierile lui Eriugena.

Legătura dintre această teorie și teoria conservării și corelației forțelor.

Paralela dintre originea și soarta trupului și sufletului. Necesitatea fondării umanului pe psihologia comparată.

Averroismul, care se bazează pe aceste elemente, e adus în creștinătate prin Spania și Sicilia.

Istoria reprimării averroismului. Revolta Islamului împotriva lui. Opoziția sinagogilor evreiești. Distrugerea lui de către papalitate. Instaurarea Inchiziției în Spania. Persecuțiile îngrozitoare și rezultatul lor. Expulzarea evreilor și a maurilor. Înăbușirea averroismului în Europa. Acțiunea decisivă a ultimului Conciliu Vatican. 135

CAPITOLUL VI

CONFLICTUL REFERITOR LA NATURA LUMII

Viziunea biblică despre lume: pământul e o suprafață plată; poziția paradisului și a infernului.

Viziunea științifică: pământul e un glob rotund; dimensiunile lui; poziția și legăturile lui cu sistemul solar. Cele trei mari călătorii – Columb, Da Gama, Magellan. Circumnavigația pământului.

Determinarea curbării sale prin măsurarea unui grad și cu ajutorul pendulului.

Descoperirile lui Copernic. Inventarea telescopului. Galilei în fața Inchiziției. Pedepsirea lui. Victoria asupra Bisericii.

Încercări de stabilire a dimensiunilor sistemului solar. Determinarea paralaxei soarelui cu ajutorul fazelor lui Venus. Insignifianța pământului și a omului.

Idei referitoare la dimensiunile universului. Paralaxa stelelor. Pluralitatea lumilor afirmată de Bruno. E închis și ucis de Inchiziție. 166

CAPITOLUL VII

CONTROVERSA CU PRIVIRE LA VÂRSTA PĂMÂNTULUI

După Biblie, pământul are doar șase mii de ani și a fost făcut într-o săptămână. Cronologia patristică fondată pe vârstele patriarhilor. Dificultățile generate de multiplele estimări din diferitele versiuni ale Bibliei.

Legenda Potopului. Repopularea. Turnul Babel: confuzia limbilor. Limba primitivă.

Descoperirea de către Cassini a turtirii la poli a planetei Jupiter. Descoperirea de către Newton a turtirii la poli a Pământului. Deducția că aceasta a fost produsă de cauze mecanice. Confirmarea ei prin descoperirile geologice cu privire la rocile acvifere; coroborarea cu resturile organice. Necesitatea admiterii unor imense perioade de timp. Înlocuirea teoriei creației prin cea a evoluției. Descoperiri cu privire la vechimea omului.

Scara timpului și cea spațiului în univers sunt infinite. Moderația cu care a fost condusă discuția despre vârsta lumii. 195

CAPITOLUL VIII

CONFLICTUL REFERITOR LA CRITERIUL ADEVĂRULUI

Filosofia antică susține că omul nu are niciun mijloc de a stabili adevărul.

Apar diferențe de credință în rândul primilor creștini. Încercarea ineficientă de a le remedia de către Concilii. Introducerea probei miracolelor și a ordaliilor.

Papalitatea recurge la confesiunea auriculară și la Inchiziție. Ea comite atrocități teribile pentru a suprima diferențele de opinie.

Efectul descoperirii *Pandectelor* lui Justinian și dezvoltarea legii canonice despre natura mărturiei. Ea devine mai științifică.

Reforma stabilește drepturile rațiunii individuale. Catolicismul afirmă că în Biserică se află criteriul adevărului. El limitează citirea cărților prin *Index Expurgatorius* și combate disidența prin mijloace ca masacrul din Noaptea Sf. Bartolomeu.

Analiza autenticității *Pentateuhului* este criteriul protestant. Caracterul fals al acestor cărți.

Pentru Știință, criteriul adevărului se află în revelațiile Naturii; pentru protestant, el se află în Scripturi; pentru catolic, într-un Papă infailibil. 213

CAPITOLUL IX

CONTROVERSA CU PRIVIRE LA GUVERNAREA UNIVERSULUI

Există două teorii despre guvernarea universului: 1. De către Providență; 2. De către Lege. Prima a fost susținută de clerici. Scurtă introducere în cea de a doua.

Kepler descoperă legile ce guvernează sistemul solar. Operele sale sunt denunțate de autoritatea papală. Bazele filosofiei mecanice au fost puse de către Da Vinci. Galileo descoperă legile fundamentale ale dinamicii. Newton le aplică la mișcările corpurilor celeste și arată că sistemul solar este guvernat de necesitatea matematică. Herschel extinde această concluzie la întregul univers. Ipoteza nebuloasei. Obiecțiile teologice la aceasta.

Dovezile controlului legilor asupra formării pământului și asupra dezvoltării seriilor de plante și animale. Acestea au apărut prin Evoluție, nu prin Creație.

Respect pentru oameni și cărți

Domnia legii e demonstrată atât de dezvoltarea istorică a societăților umane, cât și în cazul omului ca individ.

Adoptarea parțială a acestui punct de vedere de câteva dintre Bisericile Reformate. 239

CAPITOLUL X CREȘTINISMUL LATIN ÎN RELAȚIE CU CIVILIZAȚIA MODERNĂ

Mai bine de o mie de ani, creștinismul latin a controlat inteligențele din Europa și e responsabil de rezultat.

Acest rezultat s-a manifestat prin starea Romei în momentul Reformei și prin starea Europei în viața domestică și socială. Națiunile europene au suferit datorită coexistenței unei duble guvernări, una spirituală și una temporală. Ele erau cufundate în ignoranță, superstiție, neliniște. Explicația eșecului catolicismului. Istoria politică a papalității: transformarea ei dintr-o confederație spirituală într-o monarhie absolută. Acțiunea Colegiului Cardinalilor și a Curiei. Demoralizarea care a decurs din necesitatea de a obține mari venituri.

Avantajele pe care le-a avut Europa în timpul guvernării catolice nu s-au datorat unei intenții directe din partea acesteia, ci au fost accidentale.

Rezultatul general al influenței politice a catolicismului a fost dăunător civilizației moderne. 265

CAPITOLUL XI ȘTIINȚA ÎN RAPORT CU CIVILIZAȚIA MODERNĂ

Ilustrarea influenței generale a Științei în istoria Americii

INTRODUCEREA ȘTIINȚEI ÎN EUROPA – Aceasta s-a răspândit din Spania maură în Italia de Sus și a fost favorizată de absența papilor la Avignon. Efectele tiparului, ale aventurilor maritime și ale Reformei. Fondarea societăților științifice italiene.

INFLUENȚA INTELLECTUALĂ A ȘTIINȚEI – Aceasta a schimbat modul și direcția de gândire în Europa. Tranzacțiile Societății Regale din Londra și ale altor societăți științifice oferă o ilustrare a acestui fapt.

INFLUENȚA ECONOMICĂ A ȘTIINȚEI este ilustrată de numeroasele invenții mecanice și fizice concretizate începând cu secolul al XIV-lea. Influența ei asupra sănătății și a vieții domestice, asupra artei păcii și a războiului.

Răspunsul la întrebarea: Ce a făcut Știința pentru umanitate? 294

CAPITOLUL XII CRIZA IMINENTĂ

Indicii ale apropierei unei crize religioase. Biserica Creștină predominantă, cea romană, o percepe și se pregătește pentru ea. Pius al IX-lea convoacă un Conciliu Ecumenic. Relațiile dintre diferitele guverne europene și papalitate. Relațiile dintre Biserică și Știință, așa cum au fost indicate în *Scrisoarea Enciclică* și în *Syllabus*.

Actele Conciliului Vatican în legătură cu infailibilitatea papei și cu știința. Rezumatul hotărârilor lor.

Controversa dintre guvernul prusac și papalitate. Competiția dintre Stat și Biserică pentru supremație. Efectul dublei guvernări în Europa. Declarația Conciliului Vatican despre poziția sa față de știință. Caracterul dogmatic al religiei catolice. Definițiile ei cu privire la Dumnezeu, Revelație, Credință, Rațiune. Anatemele ei. Condamnarea de către ea a civilizației moderne.

Alianța Evanghelică Protestantă și acțiunile ei.

Privire generală asupra definițiilor și faptelor precedente. Situația actuală a controverselor și perspectivele ei viitoare. 332

INDEX 371

Respect pentru oameni și cărți

Prezentate sub aceste titluri generale, cred că toate punctele esențiale ale acestei mari controverse au fost incluse. Grupând sub aceste titluri comprehensive faptele luate în considerare și tratând fiecare grup în mod separat, vom dobândi, cu siguranță, o viziune clară asupra interconexiunilor și a succesiunii lor istorice.

Am tratat aceste conflicte pe cât posibil în ordinea lor cronologică și, de dragul exhaustivității, am adăugat câteva capitole cu privire la:

Analiza contribuției catolicismului în ceea ce privește civilizația modernă.

Analiza similară a contribuției științei.

Atitudinea Bisericii Catolice în acest conflict iminent, așa cum a fost ea formulată de către Conciliul Vatican.

Atenția multor căutători de adevăr a fost atât de mult atrasă de amănuntele disensiunilor sectare, încât lungul conflict a cărui istorie i-au fost dedicate aceste pagini e îndeobște puțin cunoscut. Străduindu-mă să-mi mențin hotărârea de a scrie această lucrare într-un spirit imparțial, vorbind cu respect despre părțile în conflict, însă fără a ascunde niciodată adevărul, o încredințez judecății atente a cititorului onest.

JOHN WILLIAM DRAPER
Universitatea din New York,
decembrie, 1873

Capitolul I

ORIGINEA ȘTIINȚEI

Religia grecilor în secolul al IV-lea î.Hr. Invadarea de către ei a Imperiului Persan îi aduce în contact cu noi aspecte ale Naturii și îi familiarizează cu noi sisteme religioase. Activitatea militară, inginerescă și științifică, stimulată de campaniile macedonene, duce la înființarea la Alexandria a Muzeului, instituție dedicată cultivării cunoașterii prin experiment, observație și calcule matematice. Aceasta este originea Științei.

Niciun spectacol nu îi poate părea unei minți gânditoare mai solemn, mai sfâșietor decât acela al morții unei vechi religii care în vremea sa a oferit consolare multor generații de oameni.

Cu patru secole înaintea nașterii lui Hristos, Grecia își pierdea repede vechea credință. Filosofii ei, în studiile lor despre lume, erau profund impresionați de contrastul dintre măreția fenomenelor Naturii și nimicnicia divinităților Olimpului. Istoricii ei, observând cursul ordonat al fenomenelor politice, uniformitatea evidentă a actelor omenești și constatând că niciun eveniment nu avea loc fără o cauză evidentă într-un eveniment precedent, începură să suspecteze miracolele și intervențiile cerești, de care vechile anale erau pline, a nu fi altceva decât ficțiuni. Ei se întrebară, atunci când epoca supranaturalului luă sfârșit, de ce oracolele au amuțit și de ce nu mai aveau loc acum alte miracole.

Tradiții provenind din vremuri imemorabile și acceptate până atunci de oamenii pioși ca adevăruri incontestabile umpluseră insulele Mediteranei și țările învecinate de minunății supranaturale – zâne, vrăjitori, uriași, căpcăuni, harpii, gorgone, centauri, ciclopi. Bolta celestă era podeaua paradisului; acolo își avea curtea Zeus, înconjurat de ceilalți zei cu soțiile și amantele lor, angajat în ocupații similare cu cele ale oamenilor și fără a se abține de la prea omenești acte pasionale și crime.

O coastă maritimă brăzdată de numeroase creștături, un arhipelag cu unele dintre cele mai încântătoare insule din lume le-au inspirat grecilor gustul pentru viața maritimă, pentru descoperiri geografice și colonizări. Vasele lor cutreierau Marea Neagră și Mediterana în lung și în lat. Miracolele care fuseseră glorificate în *Odiseea* și sacralizate de religia tradițională s-au dovedit a fi lipsite de teme. Printr-o mai bună cunoaștere a Naturii, s-a demonstrat că cerul era o iluzie, s-a descoperit că Olimpul nu exista nicăieri, că deasupra nu era nimic altceva decât spațiu vid și stele. Odată cu dispariția locuinței lor, au dispărut și zeii, atât cei de tip ionic ai lui Homer, cât și cei dorici ai lui Hesiod.

Însă acest lucru nu s-a petrecut fără rezistență. La început, opinia publică, mai cu seamă partea religioasă, denunță îndoielile crescând drept ateism. Pe unii delicvenți îi privară de bunuri, pe alții îi exilară, iar pe alții îi condamnară la moarte. Ei susțineau că ceea ce crezuseră oamenii pioși în vechime și trecuse proba timpului trebuia în mod necesar să fie adevărat. Ulterior, pe măsură ce contrariul deveni din ce în ce mai evident, se mulțumiră să admită că acele miracole erau de fapt alegorii sub veșmântul cărora înțelepciunea celor vechi ascunsese multe lucruri sfinte și misterioase. Încercară să reconcilieze ceea ce acum, în îndoielile lor, se temeau a fi

mituri, cu condiția lor intelectuală în evoluție. Însă eforturile lor fură în zadar, căci există anumite faze predeterminate prin care trebuie să treacă opinia publică. Ceea ce a fost odată privit cu venerație începe să fie pus la îndoială, apoi suscită noi interpretări, după care cade în dezaprobare și sfârșește printr-o respingere totală ca simplă fabulă.

În secesiunea lor, filosofii și istoricii fură urmași de poeți. Euripide suferi acuzația de erezie. Eschil abia scăpă de a fi linșat pentru blasfemie. Însă eforturile disperate ale celor interesați să susțină înșelătoriile trebuie să sfârșească întotdeauna printr-un eșec. Demoralizarea se extinse implacabil în toate domeniile literaturii, cuprinzându-i în cele din urmă și pe oamenii de rând.

În această distrugere a credinței tradiționale, criticismul filosofic grec se sprijinea pe descoperirile filosofiei. El susținea prin numeroase argumente necredința tot mai extinsă. Compara doctrinele diferitelor școli, demonstrând din contradicțiile lor că nu există niciun criteriu al adevărului, că, întrucât ideile de bine și rău diferă de la o țară la alta, ele nu pot avea un fundament natural, ci sunt rezultatul educației, că binele și răul nu sunt decât ficțiuni create de societate pentru propriile-i scopuri. În Atena, câteva dintre cele mai evolute clase atinseseră un asemenea nivel încât nu numai că negau nevăzutul, supranaturalul, ci afirmau chiar că lumea e doar un vis, o fantasmă și că nimic nu există de fapt.

Configurația topografică a Greciei i-a influențat condiția politică. I-a împărțit populația în comunități distincte cu interese conflictuale, incapabile de centralizare. Nesfârșitele războaie interne dintre statele rivale i-au stopat progresul. Țara era săracă, iar conducătorii ei deveniseră corupți. Erau mereu gata să-și schimbe sentimentele patriotice pentru aur străin, să se vândă perșilor. Deși ajunsese în sculptură și arhi-

tectură la o percepție a Frumosului de un grad nemaiațins nicăieri, nici înainte, nici după aceea, Grecia pierduse simțul practic al Binelui și al Adevărului.

În vreme ce Grecia europeană, influențată de ideea de libertate, de independență respingea suveranitatea Persiei, Grecia asiatică o accepta fără rezerve. Pe vremea aceea, Imperiul Persan ocupa un teritoriu cât jumătate din Europa modernă. El atinge apele mărilor Mediterană, Egee, Neagră, Caspică, Roșie, ale Golfului Persic și ale Oceanului Indian. De-a lungul lui curgeau șase dintre cele mai mari fluvii din lume – Eufrat, Tigru, Indus, Jaxartes, Oxus și Nil, fiecare având o lungime de mai mult de o mie de mile. Altitudinea lui varia între o mie trei sute de picioare sub nivelul mării și douăzeci de mii de picioare deasupra lui. Permitea astfel orice cultură agricolă. Bogăția resurselor minerale era infinită. Moștenise prestigiul imperiilor Medic, Babilonian, Asirian și Chaldean, ale căror anale consemnau evenimente de peste două mii de ani.

Persia considerase dintotdeauna Grecia europeană drept lipsită de importanță din punct de vedere politic, dat fiind că teritoriul acesteia abia dacă ocupa jumătate dintr-o satrapie¹. Totuși, expedițiile de cucerire a ei îi arătasera virtuțile militare ale locuitorilor săi. În armata persană erau încorporați mercenari greci, considerați a fi cei mai buni soldați. Fără ezitare, comanda trupelor ei era uneori dată unor generali greci, iar comanda flotei, unor căpitani greci. În convulsiile politice prin care trecuseră, conducătorii aflați în conflict apelasera la soldați greci. Aceste operațiuni militare au avut un rezultat

¹ Provincie a Imperiului Persan guvernată de un satrap. Darius I (522-486 î.Hr.) a stabilit în total douăzeci de satrapii. (*N. tr.*)

foarte important. Ele au revelat ochiului ager al acelor războinici mercenari slăbiciunea politică a imperiului și posibilitatea de a-i cuceri centrul. După moartea lui Cyrus în bătălia de la Cunaxa, s-a demonstrat, prin celebra retragere a celor zece mii de soldați comandați de Xenophon¹, că o armată greacă putea pătrunde până în inima Persiei și se putea retrage cu succes.

Respectul față de generalii asiatici, care îi impresionaseră atât de profund pe greci prin realizări ingineresti ca podul peste Hellespont² sau tăierea istmului de la Muntele Athos de către Xerxes³, se pierduse la Salamis, Platea și Mycale.⁴ Jefuirea bogatelor provincii persane devenise o tentație irezistibilă. O astfel de expediție a fost cea a regelui spartan Agesilaus⁵, ale cărei succese strălucitoare au fost totuși stopate de conducătorii persani, care au recurs la eficiența lor politică de mituire a aliaților Spartei pentru a o ataca. „Am fost cucerit de treizeci de mii de arcași persani”, a exclamat cu amărăciune

¹ Bătălia de la Cunaxa, din anul 401 î.Hr., dintre armata lui Cyrus cel Tânăr și cea a fratelui său Artaxerxes, s-a încheiat cu moartea primului, deși sorții înclinaseră de partea lui prin contribuția esențială a armatei de hopliți conduse de Xenophon. După aflarea veștii morții lui Cyrus, acest comandant exemplar a reușit să se retragă cu puține pierderi înapoi în Grecia.

² Un pod din pontoane care lega Asia de Tracia a fost construit peste Hellespont (strâmtoarea Dardanele de astăzi) de către împăratul Xerxes, în anul 480 î.Hr., în timpul celei de a doua invazii persane a Greciei.

³ Înainte de a invadea Grecia, în 483 î.Hr., Xerxes a ordonat săparea unui canal navigabil cu o lungime de 2 kilometri prin peninsula Athos.

⁴ Bătălii celebre câștigate de greci în timpul aceluiași război.

⁵ Expediția a început în 396 î.Hr. și s-a încheiat după doi ani, odată cu izbucnirea războiului corintian dintre Sparta și cetățile grecești Atena, Corint, Teba, Argos și alte câteva state de mai mică importanță instigate de Persia.

Agesilaus făcând aluzie la daric, moneda persană imprimată cu efigia unui arcaș.

Mai târziu, Filip, regele Macedoniei, reluă aceste tentative cu o mult mai bună organizare și cu un obiectiv mult mai ambițios. El reuși să fie ales comandantul suprem al întregii Grecii, nu numai în scopul jefuirii satrapiilor asiatice, ci și pentru răsturnarea de la putere a dinastiei persane. Asasinat înainte de a-și încheia pregătirile, fu urmat de fiul său Alexandru, foarte tânăr pe atunci. O adunare a grecilor la Corint îl alesese în locul tatălui său. Fură tulburări în Iliria; Alexandru fu nevoit să pornească în marș cu armata sa spre nord, până la Dunăre, pentru a le înăbuși. În lipsa lui, tebanii împreună cu alții conspirară împotriva lui. La întoarcere, luă Teba cu asalt. Masacră șase mii de locuitori, vându treizeci de mii ca sclavi și dărâmă orașul din temelii. Înțelepciunea militară a acestei severități fu dovedită în campaniile din Asia. El n-a mai fost tulburat de nicio revoltă izbucnită pe la spatele lui.

În primăvara anului 334 î.Hr., Alexandru traversă Hellespontul în Asia. Armata lui era alcătuită din patruzeci de mii de pedestrași și patru mii de călăreți. Avea la el numai șaptezeci de talanți. Se îndreptă direct spre armata persană care, depășindu-i cu mult forțele, ținea linia râului Granicus. Forță trecerea prin râu, puse pe fugă inamicul și fructul victoriei fu cucerirea Asiei Minor cu bogățiile ei. Restul aceluși an și-l petrecu cu organizarea militară a provinciilor cucerite. În acest timp, Darius, regele Persiei, adună o armată de șase sute de mii de oameni pentru a împiedica trecerea macedonenilor în Siria. În bătălia care urmă în defileele muntoase din Issos, perșii fură din nou înfrânți. Atât de mare fu masacrul, încât Alexandru și Ptolemeu, unul dintre generali, trecură peste o prăpastie umplută cu cadavre. Pierderile perșilor fură estimate la nu mai puțin de nouăzeci de mii de pedestrași și

zece mii de călăreți. Stindardul regal căzu în mâinile cuceritorului și, odată cu el, soția și câțiva dintre copiii lui Darius. Siria fu astfel adăugată cuceririlor grecilor. În Damasc, ei găsiră multe concubine ale lui Darius, o parte din ofițerii de rang înalt, precum și nenumărate bogății.

Înainte de a se aventura în câmpiile Mesopotamiei pentru lupta finală, Alexandru, pentru a-și asigura spatele și pentru a păstra legătura cu marea, mășșalui spre sud de-a lungul coastei Mediteranei, supunând toate orașele din calea sa. În discursul rostit în fața consiliului de război după bătălia de la Issos, le spusese generalilor că nu trebuie să-l urmărească pe Darius atâta vreme cât Tyrul nu era cucerit, iar Persia încă deținea Egiptul și Ciprul, căci dacă Persia și-ar fi recâștigat porturile, ea și-ar fi mutat războiul în Grecia și era absolut necesar ca el să fie suveran pe mare. Odată ce Egiptul și Ciprul intrară în posesia lui, nu mai arătă interes Greciei. Asediul Tyrului îl costă mai mult de jumătate de an. Drept răzbunare pentru această întârziere, se spune că ar fi crucificat două mii de prizonieri. Ierusalimul se predă de bună voie și fu tratat cu bunăvoință, însă trecerea armatei macedonene în Egipt fu blocată la Gaza de guvernatorul persan Betis, care opuse o rezistență îndârjită timp de două luni. După ce locul fu cucerit, zece mii de locuitori fură masacrați iar femeile și copiii lor fură vânduți ca sclavi. Betis însuși fu târât de viu în jurul cetății în urma carului cuceritorului. Acum, nu mai exista niciun obstacol. Egiptenii, care detestau conducerea persană, îl primiră pe invadator cu brațele deschise. Acesta organizează țara în interesul lui, acordând toate comenzile militare ofițerilor macedoneni și lăsând guvernarea civilă în mâinile egiptenilor nativi.

În timpul pregătirilor pentru campania finală, Alexandru întreprinse o călătorie la templul lui Ammon, care se afla

într-o oază din deșertul Libiei, la o distanță de două sute de mile. Oracolul îl declară fiul aceluși zeu, care, sub forma unui șarpe, o păcălise pe mama sa Olympia. Imaculatele concepțiuni și coborârile din ceruri erau credințe atât de comune în acele vremi, încât oricine se distingea ceva mai mult prin faptele sale omenești era considerat de origine supranaturală. Chiar în Imperiul Roman, secole mai târziu, nimeni nu putea contesta în siguranță faptul că orașul își datora întemeietorul, Romulus, întâlnirii accidentale dintre zeul Marte și fecioara Rhea Sylvia, pe când aceasta se dusesese să ia apă de la izvor. Discipolii egipteni ai lui Platon i-ar fi privit cu mânie pe cei care ar fi negat legenda că Perictione, mama marelui filosof, o femeie virgină, a avut o imaculată concepțiune sub influența lui Apollo și că zeul i-a declarat lui Ariston, cel cu care era logodită, paternitatea copilului. Când Alexandru își redactă scrisorile, ordinele și decretele, iscăindu-se „Regele Alexandru, fiul lui Jupiter Ammon”, acestea au ajuns la locuitorii Egiptului și Siriei cu o autoritate de neînțeles astăzi. Însă liber-cugetătorii greci i-au dat acestui pedigree supranatural valoarea lui reală. Olympia, care, evident, știa mai bine decât alții adevărul poveștii, spunea fără rețineră că ar fi vrut ca Alexandru să înceteze a o confunda cu nevasta lui Jupiter. Arrian, istoricul care a relatat expedițiile lui Alexandru Macedon¹, afirma: „Nu-l pot condamna pentru faptul de a fi propagat credința în originea lui divină și nici nu pot considera asta o mare crimă, întrucât e rezonabil să-ți închipui că el nu voia decât să-și sporească autoritatea în fața soldaților săi.”

¹ E vorba de istoricul grec Lucius Flavius Arrianus (c. 86-c. 160), autorul scrierii *Anabasis Alexandri*, redactată probabil în timpul împăratului Hadrian.

Totul fiind astfel asigurat în spate, Alexandru, după întoarcerea în Siria, își îndreptă armata, alcătuită, acum, din cincizeci de mii de veterani, spre est. După traversarea Eufratului, el se ținu aproape de dealurile Masiene pentru a evita căldura intensă din sudicele câmpii mesopotamiene și pentru a procura furaje din abundență pentru cavalerie. Pe malul stâng al Tigrului, lângă Arbela, întâlni marea armată de un milion o sută de mii de oameni adunată de Darius în Babilon.¹ Moartea monarhului persan, care urmă imediat după înfrângerea suferită, îi lăsă generalului macedonian stăpânirea tuturor țărilor dintre Dunăre și Indus. Mai târziu, el își va extinde cuceririle până la Gange. Comorile pe care le-a adunat sunt aproape de neimaginat. Numai la Susa a găsit – după cum afirmă Arrian – cincizeci de mii de talanți în monede.

Studentul la academia militară de azi nu poate privi aceste minunate campanii fără admirație. Trecerea Hellespontului, trecerea râului Granicus, iarna petrecută cu organizarea politică a proaspăt cuceritei Asia Minor, marșul centrului și aripilor drepte ale armatei de-a lungul coastei siriene a Mediteranei, dificultățile ingineresti de la asediul Tyrului, asaltul Gazei, izolarea Persiei de Grecia, excluderea flotei sale din Mediterana, zădărnicierea încercărilor ei de a-i mitui pe atenieni și pe spartani, la care apelase de atâtea ori cu succes, supunerea Egiptului, altă iarnă petrecută cu organizarea politică a acelei venerabile țări, adunarea în primăvara următoare a întregii armate de la Marea Neagră și de la Marea Roșie în câmpiile Mesopotamiei, trecerea Eufratului

¹ Bătălia de la Arbela sau Gaugamela (331 î.Hr.), care a marcat sfârșitul războiului cu perșii, a fost câștigată de Alexandru în fața unui inamic mult mai numeros, care însă nu ar fi depășit, conform istoricilor moderni, cifra de două sute cincizeci de mii de oameni.